

Baranyai Júlia

Egy ősi magyar iskola újjáéledése

Olyan valószínűtlenül és szanaszéjjel hevernek a falu házai a tizennégy méter magasságú, meredek, vörhenyesen sárga mart alatt, mintha a folyam porondolta volna ki őket a poszthomokra, mielőtt elvándorolt innen. Nyilván e vörös martról kapta a falu a nevét, amely dr. Csánki Dezső „Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában” c. művében 1341-ben s a régiek bizonytalan helyesírásával Villicus de Wresmorth-ként bukkan fel először az idők homályából.

A névhez mondat költött a nép Vörös Mártáról, a kegyetlen várúrnőről, aki következetesen hegnyek le kapáltatta jobbágyaival lankás szöllejét, s végül Mátyás király büntetése elől a Dunába hajtatott a várhegyi Leányvárból négylovas hintaján. A zöldes árban el'erülő vörös haját, viaszsárga, gonosz orrát egy vörösmarti halász pillantotta meg a partról, amint éppen hálózemeket fűzött gyalomba. Így a monda.

A református egyház történetének könyveit forgatva kitűnik, hogy Vörösmart püspöki székhely volt, diákváros, alsó Baranya kultúrközpontja, sőt 1647-ben már városnak is nevezi magát. A régi „Oskola” története olyan szorosan és elválaszthatatlanul függ össze a református egyház sorsával, hogy a hajdani vörösmarti iskolára vonatkozó adataimat kizárólag az egyházi irodalomból kellett merítenem. Másutt semmi nyoma.

A református egyház végleges megalakulása és szervezése ezen a területen részleteiben máig ismeretlen előzmények után 1576 augusztus 16. és 17. napján tartott hercegszöllősi zsinaton történt meg. A Hercegszöllősi Kánonok neve alatt ismeretes törvényadás magyar szövege már jóval a zsinat előtt készen volt, nyilván Sztárai, a nyelv-művész, szerkesztette, vagy legalábbis befolyásolta azokat a törvényeket, amelyek szigorú erkölcsi- és tanfegyelem életbeléptetésével

olyan hosszú időre kialakították a baranyai magyarság arculatát, lelkiségét, tételekbe foglalták életének első nagy szabályait.

A szöllősi zsinaton határozták meg a rendszeres oktatás ügyét is és azt, hogy minden teológusnak, mielőtt papi hivatását teljesítené két-három évig rektori minőségben tanítani kell a falusi alsófokú iskolákban. Itt merülhetett fel először a vörösmarti gimnázium megnyitásának terve is. Baranya lakosságát tehát 400 évig pályavégzett teológusok, úgynevezett akademikus rektorok tanították. Ezek a debreceni kollégiumból érkeztek és az akkori időkhöz viszonyítva, aránylag művelt emberek voltak. A tanítói állást ugyan a rektorok leginkább csak jó javadalmazású lelkészségek lépcsőjének néztek, a tanulnivalóknak a fő céljuk pedig az volt, hogy a Vörösmarton eltöltött három év alatt összegyűjtsék a külföldi úthoz vagy a hazai felsőbbiskolázathoz szükséges összeget. Bármilyen irányban is, de foglalkoztak a néppel és ez valamelyest meg is látszik még a legidősebb nemzedék önrzetes fellépésén, folyamatos beszédjén. Annál több mulasztás történt a régi Jugoszlávia alatt és egész komoly következményeit tapasztaljuk a Horthy-Magyarország nemtörődömségének, amely azt sem tartotta érdemesnek, hogy annakidején eljuttassa az új magyar irodalom termékeit a baranyai falvak olvasóköreibe, (kivéve az egy Kopácsot).

A régi vörösmarti gimnázium természetesen nem tartozott az „illustre gymnasiumok” közé, de „schola particularis”, rész-iskola sem lehetett, ha alkalmazkodott is a debreceni anyaiskolához, hisz adataink szerint nem taníthatott benne „tógátus” diák, hanem csak pályavégzett teológus, mint például Gyimóti, az „oskola” utolsó „professora”, aki elvesztvén diákjait, püspök lett Vörösmarton. Változatos fokozatú és változatos sorsú, sőt váltakozó színvonalú lehetett a régi oskola, mint abban az időben minden vidéki gimnázium, ahol csak egy tanár tanított. A tanár szerint változott a rendszer, a fokozatok, amelyek akkoriban nem voltak szilárdan kialakulva és elkülönítve.

Minden arra vall, hogy a vörösmarti iskola teológusokat, tehát rectorokat, tanítókat bocsátott ki magából. Jóformán egyetlenegy ilyenmű iskoláról sem tudjuk megmondani pontosan és részletesen, micsoda tantárgyakat és mely fokig tanítottak bennük. Bizonyos csak az, hogy római- és görögnyelvi és műveltségi képzés túlsúlyban volt minden tárgy fölött és a vallást nem tanították külön „tantárgyként”, de a vallás szellemében értékelték át a humanista eszmekört és tudományokat.

A régi iskola belső életéről csak általános jelenségeket tudunk de ki tudja, mit árult volna el a vörösmarti egyház 400 éves levéltára, amely a háború utolsó napjaiban egy nagy halom pernyévé égett.

A falu református lelkészei 1888-ig jegyezték fel a vörösmarti rectorok adatait, viselt dolgait, jellemrajzait és hatvankettőt sorolnak fel. Az első rendes állami tanító Apostol János volt, Jókai barátja és a vörösmartiak legkedvesebb emlékű tanítója. Veje, az igen tevékeny Danóczi Balázs zárja le a sort Fábián Zoltán hajdani vörösmarti lelkész „A Vörösmarti Református Egyház Története” című művében. Ők voltak az első tanítók, akik egy egész emberöltőt töltek el Vörösmarton.

A hajdani vörösmarti gimnáziumra vonatkozó adatait Fábián az 1836. évben kiadott egyházi naptárból és Tóth Ferencnek „A Magyar és Erdélyországi Protestáns Ekklezsiák Históriaja” című művének „I. darabjából” merítette. Az iskola alapításának ideje nyilván egybeesik a hercegszöllősi zsinatéval vagy legalábbis röviddel ezután kezdett kialakulni. A gimnázium a Deák-szurdok baloldalán terült el, a régi egyházi beltelek, a templom és a paplak között. A félemeletes falépcsős épület omladékait 1930-ban bontották le.

Tóth Ferenc könyvének 165. lapján Fábián szerint ez a megjegyzés olvasható a hajdani „Oskoláról”: A Rátzkevei és Baranyai Suprintendantiákban megemlést érdemelnek: a Ketskeméti, Kőrösi, Ceglédi, Veresmarti és Pétsi gymnáziumok. Fábián közvetítésével ugyanebből a könyvből megtudjuk: „Teleki Mihály, több vármegyék Főispánja és váraknak kapitánya és Főhadí vezér nem feledkezett el a veresmarti régi Oskoláról is; melyben a Baranyai gyermekek annál könnyebben tanitassanak esztendőnként 30 forintot adott”.

Az 1836-ban megjelent Egyházi naptárban Fábián a következő sorokat találta: „Tolna Vármegyében a Tolnai és Baranyában a veresmarti oskolák elég nagy hírre kaptak és még a 17. században is szépen virágoztak: Úgy, hogy az ország más részéből is mentek azokba tanulni és sok tanulók dicsősségnek tartották, ha azzal dicsekedhettek, hogy ők Tolnát-Baranyát összejárták.”

Az utóbbi megjegyzés arra vonatkozik, hogy akkoriban a diákság tapasztalatszerzés céljából sokat vándorolt, cserélgette iskoláit, és néha egy-egy nevesebb professzor híre mesze vidékről is magához vonzotta a diákokat. A fentemlített naptár 70. oldaláról a következőket idézi Fábián: „A veresmarti oskolát a baranyai eklézsiákon kívül némely erdélyi uraságok, nevezetesen a Teleky, Gilányi és Bánfy méltóságos familiák segítették. Míg benne Nyíró István és Fogtú János, Maróthi János, Laskai János, Muraközi András, Kopácsi János, Lampe szerint precipui nominis viri tanították, addig sok tógás diákokat számlált kebelében: de minek utánna Gyimóti István Professor 1686-ban a Tatórok által elkergettetett, a Török kiüzettetések után pedig más tudvalemű ok miatt az oskola többé nem virágozhatott...” A „tudvalemű ok” pedig a „katholikus királyasszony” edictuma és a mindinkább elharapódzó vallási türelmetlenség volt.

Gyimóti még visszatért Vörösmartra Halasról, ahova diákjaival menekült el a török elől, hogy még „öt esztendeig viselje sok nyomorúságok között” a Superintendensi hivatalt, de a gimnázium új-jáépítéséről már nem lehetett szó, mert a dülöfélben lévő templomukat is alig tudták megjavítani.

Hogy mi maradt meg a Vörösmarti régi iskolából? Nem sok. Egy mindinkább bizonytalanabbul keringő és mindjobban halványuló diákcsiny története a kis declinistákról, akiknek a csónakját tógátus diákok evező nélkül lökték be a vízre s Kopácsig vitte őket az ár. Öregasszonyok beszédjében kísértett még nemrég a latin Oskola szelleme, akik a vizsgát következetesen examennek mondták zavarbaejtvén vele az ifjabb nemzedéket. A Deák-szurdok neve mutatja meg a hajdani deákok útját, amely most a pinceházak, a gajdoló mámor utcája. Oldalában ilyenkor kőkénybokrok alszanak és megadóan, tehetetlenül virágozzák a rájukfonódó ördögcérna bumfordi gyapotbóbitáit. Meg valami különös, önmagába össze nem boruló csend várakozik még néha a szurdokokban, amilyen vidáman átvonuló, cserfelő, nevetgélő csapat nyomán marad.

— — —

1949 őszén váratlanul új élet költözött a hepe-hupás utcájú, sáros faluvá csendesedett hajdani diákvároskába. Magátólértetődő természetességgel vonzotta ugyanis magához Horvátország egyetlen magyar középiskoláját, az algimnázium jellegű nyolcosztályos iskolát.

Mégsem állíthatom, hogy a falu két kézzel kapott utána. De ki tudja minek örül s minek nem Vörösmart fűrgenyelvű, ugrató és ügyesen csipkelődő népe?

A néphatóságok a magyar kultúra szállásául a falu közepén terpszkedő híres Nagyvendéglőt jelölték ki, nagy ivások, hajnali cigányozások és olthatatlan kacajok színhelyét. Mi a győzelmes új világ szép jelképét látjuk a hatóság véletlen ötletében, de a vörösmartiak kissé megrökönyödve figyelték az átabotában történő építőmunkálatokat... S szállingóztak a diákok Vörösmartra, mint négyszáz évvel ezelőtt. Idesiettek Kopácsról, Laskóról, Karancsról, Hercegszöllősről, Kőből, Sepséről. Jöttek távoli szurdékokból, eldugott hegymögötti falvak, bellyei puszták obszcurus iskoláinak ötödik vagy hatodik osztályáról szóló gyűrött, régi bizonyítványaival kezükben, hogy beiratkozzanak nálunk a hatodik és hetedik osztályba. Háborút, harcokat átvészelt, hiányos előképzettségű, fegyelmetlen, hézagostudású mezei had vonult be iskolánkba begyepesedett aggyal, néha elképesztő kézírással. Félelmetes volt. Jöttek hosszú megszakítás után 15—16—17 évesen. Sokáig tartott, míg fegyelemhez szoktak, s alig voltak nálunk egy évig, már szélnek kellett eresztenünk őket. a

hetedik osztály után kísérettségivel. Heten iratkoztak be a noviszádi tanítóképzőbe. Ezek közül hárman most járják utolsó évüket a szubotcai tanítóképzőben. A következő évben ketten a zombori gimnáziumba iratkoztak. Végzetes volt, hogy ezt az első két, hozzánk is későn érkezett nemzedéket, el kellett engednünk. De meg lehet-e buktatni egy egész osztályt? Lassan visszazárlingóztak. Egyesek nem tudtak megbírkózni a szerb nyelvvel, másokat a honvágy úzótt haza s a parasztarisztokrácia fiai az első nehézségektől megriadva, se szó, se beszéd, otthagytak csapot-papot, mert rettegtek az esetleges bukás leghalványabban kirajzolódó lehetőségétől is. Vége lenne a család tekintélyének a faluban örök időkre...

Különös tapasztalataink vannak a parasztarisztokrácia gyermekeivel. Kényesen, gyengéden nevelt, érzékeny, finom palánták a baranyai kálvinista őslakosság egykéi. Egy nyers szó, rideg rendreutatisítás és feldult lélekkel menekülnek vissza Baranya álmos, zsongító meghittségébe. Ha akaraterő, kitartás nem hiányoznék belőlük, mégis azt mondhatnók, igen jó anyag. Értelmesek, szépért jóért lelkesülők. Öntudatlanul büszkék, tudatosan szerények. A legjellegzetesebb típusok viselkedésében igen sok méltóság van, s egészen elképzelhetetlen, hogy a szünetekben verekedjenek, vagy lökdösődjenek. Szeretnek olvasni, füzeteik tiszták, írásuk rendes. Ez hagyomány, patina. Tanáraikhoz önérzetes udvariassággal közelednek. Igen jellemző rájuk a küzdelem gyors feladása, bizonyos fáradtság, befeléfordultság, rezignáció. Gyors kezdeti siker talán segíthetne rajtuk, s később büszke lehetne rájuk minden iskola. Da ki kívánhatja azt, hogy vajdasági kartársaink egyénien kezeljék őket és tekintettel legyenek különös, meghasonlott, érzékeny lelkiségükre?

Egy-két esetről van csak szó, de ezek sajnos a legjellegzetesebb baranyai gyerekek sorsát példázzák és az elsőket, akik tőlünk elindultak. Útjukat sokan kísérték figyelemmel és öntudatlanul is erőpróbanak tekintették indulásukat. Letörésük következményekkel járt, elriasztott. Laskó, Darós, Kopács megtorpant.

Nálunk kitarítottak, talán mert a tanárok is baranyaiak, csaknem egy szálig. Molnár Pál, igazgató, nyugtalan, élénk ember, minden póz és nagyképűség nélkül, saját nyelvén veti oda egy-egy késlekedőnek: „Na csak ballakcsikájjál, csak ballakcsikájjál!”, vagy a multidő kötőhangját baranyaian kilökve szól rá az anyaföldet ölelgető kis bórembunkra: „Mér' futottál hát, te totoma?” Ezt el tudják viselni. Édes szülőjük is így korholja őket otthon.

Ámbár... megesik az is, hogy bennünket is itthagya néha egy-egy faluból ideterelt, ijedt kis egyetlenke. Egy hétig mozdulatlanul ül a padban gyanakvó, rémült, éles vadmadár-szemekkel figyel bennünket, s másnap meg sem áll szülőfaluja veszélytelenebb tájáig.

A városból megfutamodott diákokat nálunk Baranyában vegyes érzelmekkel fogadják otthon: szomorúan és örömmel, de mindenesetre igen gyengéden. A szülőknek fáj egyetlen fiuk szárnyaszegettsége s talán élehetlenségéről, akaratgyengeségéről is felrémlik valami a lelkükben, de örülnek is: van már örököse, ifjú gazdája a parasztpalotának, a 17 hold maximumnak. Apja a segítőársat látja benne s tudja, örökre elveszítette volna fiát a nagyérettségi után. Sajnos, a mi népünk még nem tart ott, ahol a dán parasztfiú, aki nagyérettségi után, az értelem és a tudás fényével a szemében sem állal gazdálkodni, szántani vetni. A módos baranyai gazda erős lelki vívódás „ingadozás és ezer kétség közepette engedi el egyetlen fiát, hogy tovább tanuljon a városban, s csoda-e ha a fiú könnyen feladja a harcot? Hiszen mindig érzi, hogy titkon ezt kívánják is kissé, noha ez ellenkezőjét is óhajtják. Milyen könnyen össze lehetne hangolni a parasztszülők e merőben ellentétesnek látszó, két kívánságát! Az egész csak világnézet dolga, szokásé, a képzelőerőé és bizonyos lelki rugalmasságé.

Nem kell azonban azt gondolni, hogy a baranyai őslakosság gyermekei mind élehetlenek. Akad köztük kivétel is. Ilyen volt például a laskói Sz. G., aki a szomszédban lakott. Virgonc, életrevaló piroszposzgás, jómegjelenésű lurkó volt, a jellegzetes megábforduló, bágyadt előkelőség minden nyoma nélkül. Kitartó volt a munkában, nyílt kék tekintetéből nem mindennapi értelem sugárzott, bátran lelkesen szavalt ünnepélyeinken. Az elszigetelt falvak érintetlen és hamisítatlan, mély „a” és zárt „á” hangjaival ősi, fenyőillatú fanyarságával beszélt nyelvünket. Szülei kérésére horvátul társalogtam vele otthon és az utcán. Csak úgy, a jószomszédság kedvéért. Nem egy egész dicső délutánt töltöttünk el együtt horvátul társalogva, házigazdám boltíves, rózsákkal befuttatott verandáján.

Őszkor nem láttam a hetedik osztályban, „Sz. G. Eszéken tanul a horvát gimnáziumban” — jelentették társai. Igen, mintha emlékez-ném is egy dunnával, ládával, megrakott szekérrre, amely nemrég a mi utcánkban várakozott. Azt hittem, a szokásos őszi herce-hurca. Sz. G.-ért jöttek el tehát. Szinte látom a távozó szekeret, mint tűnik le a Vásznonmártó kócos fúzei mögött s halad a puha réti úton Laskó felé. Idősb Sz. G. jobbszemébe húzza kalapját és elégedetten cserdit a lovak közé. Ezt jól csinálta. Nem bízik ő semmiben, nem hisz senkinek. Nem hisz szocialista államberendezésünk nagyvonalúságában, abban a gondoskodásban, amely egyazon szeretettel hajol minden nemzetiség fölé. Neki ne meséljenek, furfang az egész.

Könnyen fut a szekér. Sz. G. még gyermek, örül a változatosságnak. Poggyászát nem súlyosbítják Mikes Zágon felé mutató honvágya, Balassa varázsos hangmegütése. Nyilas Misi könnyeztető, gyer-

meki tépelődései, Ady bánata, József Atilla életének véres emlékfoslányai. Idősb Sz. G. nem hallott róluk soha.

De megtalálható a másik változat is a mi iskolánkban.

Kissé elfogódott a hangom, amikor felhívom Milics Mihályt. Sajnálom jó szavalómat, bánt, hogy nem búcsúzott el.

*„Túl a tornyon, melyet porból rakott a szél,
Büszke fegyver csillog, büszke hadsereg kél”*

Milyen furcsa a kiejtése ennek a fiúnak. Megkérdem: Hogy beszéltek ti otthon?

— Szerbül, — feleli a fiú.

— A szüleid szerbek? — kérdem a bizonyosság okáért.

— Igen, mind a ketten.

— Hát te, mért nem jársz a monostori horvát iskolába? A puszáról minden reggel indul a kisvonat...

— Hát... csak...

— Aztán, szeretsz-e itt Vörösmartton, Milicském?

— Szeretek, tanárnő kérem, — mondja Milics Mihály melegen.

Tekintetem Teller Tónin akad meg. Arca gyanúsan piros, ajkain az elfojtott nevetés kinja vonaglik. Alaposan belecsípethett padszomszédja ülökéjébe. Világosbarna szemében pajkos, sárga tüzek égnek, de kerekretágított tekintetét rebbenés nélkül, mereven, kitartóan szegzi rám. Így igyekszik bizonyítani, milyen becsületes, igaz ember ő. Ajánlatos is. Rosszul áll a szénája németből.

Iskolánkban, sajnos, még mindig élesen rajzolódnak ki a falusi nép különböző társadalmi rétegeinek határai. Hallom, hogy ifjú kartársam, Merki Ferenc, mint vallat a folyosó zugában egy nyakig benőtthajú, rongyoskabátú emberkét: „Mit ebédeltél ma?” Zsíroskenyeret. „Tegnap?” Zsíroskenyeret. Egész héten zsíroskenyeret. A fiú tizenhatéves, nővére „gondozza”. Apja munkás, ritkán van otthon, de a gyerek rendszerint nem is meri bevárni. Az apai fenytések elől idegen csűrökbe, kazlakba, szénapadlásokra menekül, ott hál. Hajában szalmatördelék. Az V. osztály naplójában minap a következő bejegyzést olvastam: „M. P. nem teljesítheti kötelességét, mert szüeli napszámba küldik, négy óraker kel, gyalog megy Batinára kenyérrért, ezért minden reggel elkésik az iskolából. Éjjel szárat vág, álmos, fáradt és nem tud figyelni a magyarázatokra.” Egyesek fásult közönnyel, cinikus mosollyal ülnek a padban. Várják, hogy leteljék az iskolakötelezettség ideje. Tudják, a szüleik is ezt várják. Nem bánják, ha megbuknak, hiszen a szüleiknek ugyancsak mindegy. Házidolgozatuk nincs meg, s ha megvan, füzetük rendetlen s olyan elképesztő írást látok benne, hogy elfog e tehetetlenség mindennél kínosabb érzése. Ha felhívjuk őket, konok arccal hallgatnak, szemük-

ben a csecsemőkorukban bort-pálinkát reggeliző ősapák utódainak fénytelen, fáradt közönye, vagy lázas csillogása. A szőlőkkel borított hegyvidék pár holdas gazdáinak, napszámosainak gyerekei. Ha ilyen tanuló megszereti az iskolát, tragikus feszültség támad szülő és gyermek között. Pár évvel ezelőtt a következőket olvastam egy VIII-os kislány önéletrajzában, azaz magyar dolgozatában: „Tizenkétéves koromban befejeztem a gimnázium második osztályát. Abban az évben is jó bizonyítványt kaptam, de édes apám kijelentette, hogy nem tanulhatok tovább. Nagyon elkeseredtem erre a szóra. A szünetben minden nap mezőre jártam dolgozni és mindig sírtam, ha eszembe jutott az iskola. A szünet vége felé mégis sikerült édesapámat rábeszélni, hogy beiratkozhassem a III-ik osztályba. Ebben az iskolában otthon is sokat kellett dolgoznom, de évvégére mégis jelessel mentem át. A szünetben most még több munkát bíztak rám és édesapám még szigorúbban jelentette ki, hogy most akárhogy kérem is, úgysem enged tovább tanulni. Én nagyon könyörögtem, engedje meg, hogy legalább a kísérettségit letehessem, de ő nem engedte meg. Szeptember derekán jártunk már, amikor értesítést kaptunk, hogy rögtön menjek be az iskolába. Szeptember vége felé édesapámat elhívták a közséházára és azt mondták, ha három nap alatt nem leszek az iskolában, akkor őt bezárják. Édesapám akkor bele is egyezett. Másnap boldogan fogtam a táskát és elrohantam. Az iskolában igen sokat szenvedek, mert édesapám nem enged könyveket meg füzeteket venni”. — A rostálatlan V. osztály tanulói gyakran kimaradnak, elkésnek. Hosszú rozoga históriákkal mentegetőznek, hogy néha félbe kell szakítanom a részletes helyzetjelentést: „Reggelit vittem öregapámnak. Ott vágja a szárat a katolikus temető fölött...” És: „Most szoktattuk először a malacokat az ólba, annyit bajlódunk velük, mert apám meg részeg volt”. „Nem kellett megalkalmazni a lovaknak, mert apám berugott.”

Kerekretágult ártatlan gyerekszemekkel jelenti azt a 11 éves kis Hüvelyk Matyi és a borteremő vidék olyan természetességével, magátólértéktelenségével, sőt némi lappangó büszkeséggel hagjában, hogy még mindig megdőbrent, elképeszt.

Iskolánkba erősen besüvít az élet szava. Megrögzött szokásokat cibál meg, megtépázza a szabályokat, hosszú orrt mutat a törvényeknek, aláassa a fegyelmet. A helyzet mégis javul, a szülők már nem sértődnek meg, ha gyermekeik megbuknak, s elküldik őket pótvizsgára. Talán azt is belátják majd idővel, hogy nem elegendő, ha valaki erre csak utolsó héten készül.

Eltekintve a káros, külső behatásoktól, a fegyelem iskolánkban teljesen kielégítő, a tanítás iskolánk hőskorához viszonyítva, összehasonlíthatatlanul elmélyült. Ehhez természetesen a kitűnő tankönyvek is hozzájárultak.

Volt tanítványaink közül tizenhárman a szuboticaí, hárman az eszéki horvát képzőben folytatják tanulmányaikat, egy a szuboticaí, kettő a noviszádi főgimnáziumban tanul, egy erdészeti, öt különböző technikai középiskolába iratkozott. A VIII. osztály tanulói közül évente 4—5 tanítóképzőbe megy az eszéki Kultúrszövetség ösztöndíjával, 3—4 technikai középiskolába, 5—6 inasnak szegődik, a többi apái sorsát vállalja, otthon marad, földműves lesz. Ezek Baranya újarcú földművesei. Belőlük telik ki a népegyetemi előadások leglelkesebb közönsége, ők a legjobb műkedvelő színészek s az Olvasókör leghívebb látogatói. Iskolánk egyik legmegnyugtatóbb eredménynek tartom, hogy sikerült állandó lánggá szítanunk diákjaink olvasólázát. Örvendetes az is, hogy volt tanítványaink közül egyik sem venyigevirágja, a pincésirok tántorgó hőse.

1954. nyarán újjáépítették iskolánkat, amelyre a pélmonostori járás kb. 3 millió dinárt áldozott, Makszimovics Dina, járási elnök, igen szívén viselte iskolánk ügyét. Gyakran autózott ki akkoriban hozzánk, leromboltatta, majd újraépítette azt, amit nem talált megfelelőnek.

A hajdani nagyvendéglő egyhangúságát most modern, kétoldalt cszlopszerűen lekerekített bejárat szakítja meg a közepen. Városias, modern lépcsőfeljárat s lépcsőház szeli át a folyosóig az egész épületet, amelyet az ötödik teremmel és az udvar felől a tornateremmel toldottak meg. A régies, szűk ablakok nagyokkal cserélődtek ki. Nehéz barna diófabútor került a tanáriba, fotójós, modern dolgozószoba az igazgatói irodába. Vörösmart most elfogadott bennünket. Így már igen!

Iskolaudvarunk a rejtettség és védettség érzését kelti. A „part” zárja le hirtelenül és ezen a 14 méter magas, meredek falon még mindig van valami váratlan, meglepő. Akáccserjékkel benőtt tövénben esőmosta szurdékokban talált Konstantinus-ezüstökkel „pecáznak” a diákjaink...

A nehéz gazdasági évek és egy új rendelkezés következményeképpen 1955 őszén igen megcsappant tanítványaink száma. Tavaly kettőstagozatú V. osztályunk volt, az idén csak egy. A Horvát Népköztársaság száborja 2960/54 számú rendeletének 2. pontja értelmében ugyanis elemi népiskolai jellegű nyolcosztályos iskolákból is fel kell vennünk minden tanulót, aki nálunk a következő osztályba óhajt lépni. A felvételi vizsgán nem kérdezhetjük ki ezeket a jelentkezőket iskolánk tananyagából, csupán a tanuló érettségi fokát állapíthatja meg a bizottság.

Mindjobban szaporodik tehát a későnérekezők száma, s mi összeszorított fogakkal kíséreljük meg, hogy beomlással fenyegető alapépítményre rakjuk fel új téglánkat.

Az ilyen diákok tovább tanulnak a városban, a tudásukban fel-

tünedező hézagokat a mi iskolánk rovására írják; hiszen néha (pl. német nyelvből) az a feladatunk, hogy egy év alatt arra tanítsuk meg őket, amit vörösmarti társaik 4 évig tanultak.

Az idei kitűnő vasúti összeköttetés némileg ellensúlyozza a helyzetet. Karancsról, Hercegszőlősről vonaton érkeznek reggelenként a tanítványaink és ezek már az V. osztályt is nálunk járják. Kórógy elküldte hozzánk négy gyereket, Rétfalu kettőt.

Megállapíthatom, hogy iskolánkat nem egészen a fentemlített igen humánus rendelet juttatta csaknem válságos helyzetbe, hanem inkább az a tény, hogy mi baranyaiak egy sajátos jelzővel ajándékoztuk meg a magyar nyelvet. „Baranyaiasan” kihalt falvakról írnak már modern költőink s az új jelző, sajnos, nagyon találó. Vörösmartnak 640 háza van, 2400 lakója s iskolánk felsőbb osztályait (V.—VIII.) 64 helybeli gyerek látogatja.

Gyéren laknak a folyammer házaiban. A néma parasztkúria kapujában kétségbeesve, várakozóan tekinget utcahosszat egy szikár, feketeszemű öregasszony a felvég és alvég felé. Amint meglát sírósan megrezgetve a hangokat, ahogy azt egy íratlan illem szabálya sugallja kivészőfélben lévő nemzedékének, rákezd: Jaj, fűzze be a fonalamat, aranyoskám! Má miuta tekingelődök, de csak nem gyün senki. Láti-e, milyen magam vagyok lelköm? Nagy baj ám ez!? — Bizony nagy baj, ha valakinek kihal minden hozzátartozója, hogy az utcán kell leselkednie a járókelőkre, reszkető kezében tüvel és a makacsodó fonállal...

Ha a tervezett iskolareform megvalósul, s felszámolják az algimnázium jellegű nyolcosztályos iskolákat, nem tudjuk még, miként alakul ki Horvátország egyetlen középiskolájának sorsa.

A környék azért csak elküldi hozzánk féltett egykeít. Jönnek vonaton, kerékpáron, gyalog, s elhozzák kabátkáikon a sepei dülők lerét, lábukon a nádszegte batinai ösvény sarát, bogáncaikat. Jönnek Csúzárról, húségesen, kitaratóan, esőben, sárban, szélben, pirosracsított arccal, napról napra 4 egész évig.

Mégis furcsa érzés a folyammer iskolájában tanítani. Tavasszal szorongva gondolunk arra, hátha visszajön a meder elvándorolt, rajdani gazdája és elfoglalja régi helyét. Őszkor keresve siklik végig ekintetünk a padokon. Egy-egy kedves, megszokott arcot keres.

Pedig őszkor a legszebb ez a bor és víz jegyében küszködő falu. Újjal a töltésen túlról, a ködből szarvasok rekedt, vágyakozó hörgésével üzen be a kiszorított vadvizek világa. A késődelutánok borosyánszínű fényében örökkévalóságnak tűnő nyugalommal sütkérezik a Papszer lankája és a hegy peremén fennakadt Órév. Az árkok szélén szelíden vérzenek a szederindák. Szárat és kórót égetnek az emberek és a mederből talányosan, valószínűtlenül, kesernyés füst száll fel a világoskék pannon ég felé.